

EDB-SAMARBEJDE MELLEM FORSKNINGS- OG FOLKEBIBLIOTEKER

Rapport udarbejdet af et udvalg nedsat af
Biblioteksdata og Forskningsbibliotekernes edb-udvalg.

København 1981

Indhold

1. Indledning
2. Samspejlet i forsknings- og folkebibliotekernes formidling
3. Bibliografisk Kommunikation
4. Bibliografiske standarder
5. Konventioner i kommunikationen
6. Ressourcer
7. Konkrete enkeltopgaver
8. Resumé

Bilag 1: Det Danske Katalogregeludvalg. Statusrapport

Bilag 2: Forskningsbibliotekernes udnyttelse af national-bibliografiske data i maskinlæsbar form.

Bilag 3: Symposium om Edb-samarbejde i forsknings- og folkebiblioteker 1973.

Edb-samarbejde mellem forsknings- og folkebiblioteker

1. Indledning

Udvalget om edb-mæssigt samarbejde blev nedsat i fællesskab af Biblioteksdata og Forskningsbibliotekernes edb-udvalg med følgende kommissorium:

Kommissorium

Udvalget skal have til opgave at afgive en rapport til de nedsættende instanser inden udgangen af juni 1981. Rapporten skal redegøre for det nuværende edb-mæssige samarbejde og skal endvidere stille forslag om, hvilke områder det ud fra en biblioteksfaglig vurdering vil være hensigtsmæssigt at samarbejde om i fremtiden.

Der skal ske en belysning både med hensyn til systemer, bibliografiske standarder, bibliografiske data, samarbejdsstrukturer mv.

Sammensætning

Udvalget fik følgende sammensætning

Kell Prehn, Universitetsbibliotekets 2. afd.
Torkil Olsen, Odense Universitetsbibliotek
Per Mogens Petersen, Edb-kontoret
Per Schultz, Kommunedata, UC-Kultur
Dora Steensgaard, Bibliotekscentralen
Morten Hein, Bibliotekstilsynet

Udvalget har holdt xx møder, ved et af møderne har en repræsentant fra Teletrafiktjenesten orienteret om Post og Telegrafvæsnets datakommunikationsmuligheder.

Bibliotekstilsynet har fungeret som sekretariat for udvalget.

Principiel
bemærkning

Udvalget har ikke kunnet holde den korte tidsfrist, da det har måttet konstateres, at præmisserne for arbejdet er meget usikre. Det er således vanskeligt at udtale sig om edb-samarbejde i et biblioteksvæsen, hvor den overordnede struktur p.t. er usikker som følge af lovgivningssituationen på biblioteksområdet. Endvidere er der stor usikkerhed m.h.t. den fremtidige bevilling for forskningsbibliotekernes edb-arbejde.

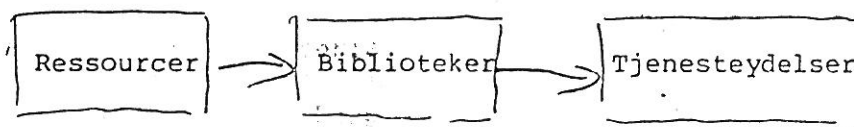
Opgaveramme

I sin diskussion om edb-mæssigt samarbejde mellem forsknings- og folkebiblioteker har udvalget fundet to argumenter, der kan være afgørende for samarbejdet på edb-området:

1. Hensynet til formidlingen fra bibliotekerne til benytterne.
2. Hensynet til rationel ressourceanvendelse.

Disse 2 punkter kunne synes identiske. De er det såfremt ressourceanvendelse opfattes som anvendelse af de materialer, som bibliotekerne formidler. Derfor skal punkterne snarere opfattes som resultatet (out-put) og ressourcerne (in-put) i en traditionel in-put/out-put model, hvor bibliotekerne ved hjælp af nogle ressourcer - som traditionelt altid er for små - søger at producere tjenesteydelser, der skal tilgodese befolkningens biblioteksbehov i videste forstand.

Biblioteksbehov skal her opfattes som summen af biblioteks-systemernes formål: Informationsformidling, oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet.

Antagelser

Om denne model kan vi gøre en række antagelser:

1. Samarbejde er principielt godt og nyttigt
2. Samarbejde kræver en struktur, der tager hensyn til samarbejdet.
3. Samarbejde, der indebærer centralisering, kan indebære såvel stordriftsfordele, som stordriftsulemper.
4. Samarbejde om out-put siden kunne give bedre tjenesteydelser uden at ressourcesiden blev forøget.
5. Samarbejde om ressourcesiden kunne give bedre tjenesteydelser uden at ressourcesiden blev forøget.
6. Samarbejde kunne betyde, at det blev muligt at anlægge totalbetragtninger med heraf følgende bedre muligheder for ressourceallokering.
7. Samarbejde kunne betyde ændringer. Ændringer har tilbøjelighed til at skabe problemer, således at de teoretiske forventninger ikke opnås.

Disse 7 punkter antyder, at samarbejde måske nok er af stor betydning, men at det heller ikke er uden problemer. De 7 te-
ser kan derfor ikke alle på en gang være sande og gode.

Ved tilsyneladende at diskutere edb-mæssigt samarbejde på et så elementært plan, kunne der efterlades det indtryk, at samarbejde var et nyt og ukendt begreb i forholdet mellem landets biblioteker. Dette vil være et fejlindtryk.

Eksisterende samarbejde

For forskningsbibliotekernes vedkommende har der været samarbejdet så langt som de forskellige opgaver, de herskende metoder og organisationsstrukturer har givet mulighed for.

Folkebiblioteker har nok indbyrdes et endnu mere udpræget samarbejde forårsaget af den ensartede opgave som alle folkebiblioteker udfører.

I samarbejdet mellem forsknings- og folkebiblioteker har der hidtil været et så godt samarbejde på dette område som strukturerne og det hidtil opnåede niveau for edb-arbejdet i de 2 sektorer har tilsagt.

Rapporten vil ikke bringe en separat status for det hidtidige samarbejde, men vil gengive status i den tematiske gennemgang.

2. Samspillet i forsknings- og folkebibliotekernes formidling

For at diskutere edb-mæssigt samarbejde er det nødvendigt at se på formidlingen i bibliotekerne, idet denne betegner de tjenesteydelser, som i en eller anden udstrækning kan understøttes af edb-anvendelse.

For at se på samspillet er det måske nødvendigt at gengive nogle traditionelle opfattelser, som måske findes i praksis i andre lande:

Forskningsbiblioteker er institutioner, der kun forsyner forskere, studerende og erhvervsliv med de nødvendige informationer for deres forskning, viden-
skab og studier.

Folkebiblioteker er biblioteker der kun tilvejebringer almindelige menneskers uvidenskabelige informationer, støtter uddannelse og rekreative sysler.

Hvis status var som ovenfor gengivet ville tilværelsen være let for bibliotekerne. Heldigvis er sagen meget mere kompleks: Informationen og litteraturen er ikke entydigt til forskeren eller til lægmand. Forskeren søger information som lægmand udenfor sit eget gebet og lægmanden har som produkt af den danske kulturtradition og det danske uddannelsessystems praktiske informationsbehov, der går langt ind i den videnskabelige litteratur.

Det betyder, at bibliotekerne ikke har veldefinerede målgrupper, men målgrupper der enten er meget bredt definerede eller direkte overlappende.

Bibliotekerne kan derfor heller ikke tillade sig at være entydigt definerede. Hvis ordet ikke havde været odiøst i nu-dansk sprogbrug ville det være rigtigt, at sige overlappende, men i stedet skal ordet samvirkende bruges.

Det karakteristiske for folkebiblioteker er følgelig ikke, at de er afgrænsede i forhold til viden og information, men at de er lokale biblioteker og findes overalt i landet. Folkebibliotekerne tager imod alle, der har informationsbehov uden at disse er så specielle og veldefinerede, at benytteren selv kanalisere dem til et forskningsbibliotek.

Forskningsbibliotekerne har næsten alle 2 hovedsigter: At være bibliotek for en institution; typisk en undervisningsinstitution, og at være emnemæssigt specialiserede knudepunkter i den samlede informationsformidling.

Sammenlignes opgavefordelingen mellem bibliotekssektorerne i Danmark med fordelingen i andre lande kan man se, at den danske fordeling ikke er den eneste mulighed. I England ser man næsten den samme fordeling kvantitativt, mens folkebibliotekerne generel ikke prioriterer den krævende informationsformidling så højt, dog er der enkelte steder eksempler på at folkebiblioteker løser opgaver, som folkebiblioteker i Danmark ikke kan magte. I Vestland spiller folkebibliotekerne en mindre rolle, hvorfor forskningsbibliotekerne løser opgaver overfor forsyningen af studerendes mere elementære informationsbehov og overfor mellemuddannelsernes informationsbehov. Opgaver som i Danmark typisk løses af folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne i fællesskab.

Disse betragtninger er ikke bibliotekspolitiske indlæg, men en konstatering af, at dagens situation for bibliotekerne er, at benytterne af forskellige grunde kan vælge at bruge begge bibliotekstyper samtidigt, enten direkte eller gennem biblioteksvæsnets låneformidling, samtidigt har bibliotekerne, af grunde - som er beskrevet - materialebestande som til en vis grad overlapper, netop for at tilgodese de differentierede behov.

Ud fra erkendelsen af, at begge bibliotekstyper kender den samme gruppe benyttere - i princippet hele befolkningen - og at benytterne har forventninger til begge bibliotekstypers samlede materialebestande er det naturligt at forestille sig tjenesteydelser, der bygger på denne erkendelse.

Vi har idag en lang række eksempler på initiativer der bygger på denne erkendelse: Her kan nævnes Accessionskatalogen, Oplysningskontoret, Statsbibliotekets overcentralfunktion, Katalogerne Udenlandsk litteratur i danske folkebiblioteker (ULF) og Musikalier i danske biblioteker samt hele låneformidlingen.

Nogle af disse eksempler viser fælles handlinger, fx låneformidlingen. Andre viser den ene part som passiv, fx bruger folkebibliotekerne Accessionskatalogen som et færdigt produkt uden at bidrage til fremstillingen eller ved på anden måde at være integreret i processen.

Forudsætningerne for disse opgaver på samarbejdsfronten er konventioner, fx om katalogisering. På hvert detailområde fordrer samarbejdet, at man taler samme sprog eller i hvertfald sprog af samme stamme. Uden sådanne konventioner er samarbejdet ikke muligt.

Edb-systemerne er kommet til bibliotekerne for at blive. I praksis er de ikke kommet så langt endnu. Begge sektorer søger, trods ugunstige tider, at skabe løsninger der vil gøre det samlede biblioteksvæsen ganske afhængig af edb-baserede løsninger. Kun ganske få biblioteksinstitutioner kan dog idag karakteriseres som anvendende edb i en grad hvor institutionernes liv og færden er afhængig heraf. Der kan nævnes Bibliotekscentralen, Danmarks Tekniske Bibliotek, Handelshøjskolens Bibliotek, København, Indbindingscentralen, Roskilde Universitetsbibliotek, Universitetsbibliotekets 1. afdeling (Filial Amager), Ølstykke Bibliotek (pilot bibliotek) og Ålborg Universitetsbibliotek.

Edb-systemer

På denne baggrund forekommer tidspunktet for en diskussion om edb-mæssigt samarbejde ganske velvalgt. Der er sket nok på området til at de samlede bibliotekssektorer kender problemstillingerne ved edb-anvendelse, men der er endnu ikke sket så meget, at bindingerne umuliggør enhver ændring, såfremt ønskerne om samarbejde endte med forslag til ændringer.

3. Bibliografisk kommunikation

Midt i interessen for samarbejde mellem bibliotekerne må det ikke glemmes, at den kvantitativt største kommunikation i biblioteksvæsnet er mellem det enkelte bibliotek og dets benyttere om bibliotekets egen materialebestand. Kommunikationen sker ud fra bibliotekets egen katalog over egen bestand.

Folkebibliotekernes "egne kataloger" er næsten helt baserede på leverancer fra Bibliotekscentralen. Samkat-bibliotekernes kataloger er afhængige af - ikke centrale leverancer, men - centrale maskinelle løsninger.

Selv om det lokale element kvantitativt er det vigtigste, ville det være forkert at glemme mulighederne for fælles udnyttelse af fælles ressourcer.

Det er en selvfølge at biblioteksmaterialer, der er anskaffet for offentlige midler skal være til rådighed for alle landets indbyggere, dels for at kunne tilfredsstille den enkeltes informationsbehov og mulighed for selvstændig meningsdannelse, dels for at sikre den størst mulige udnyttelse af de eksisterende ressourcer.

Historisk set er samarbejdsprojekterne startet med Accessionskatalogen i 1901, herefter kommer Oplysningskontoret og Statsbibliotekets overcentralfunktion. Så følger Bibliotekscentralens katalogservice og katalogudgivelse, siden har vi ULF, folkebibliotekernes accessionskatalog og SAMKAT-projektet.

Desuden har en række enkeltopgaver, diverse katalogudgivelser, bidraget til at benytterne af et bibliotek har kunnet kigge ind i andre biblioteker uden at besøge dem.

Det kan siges, at behovet for hjælpemidler, der gav indblik i andre bestande er blevet større og større, men samtidigt må det siges, at mængderne i disse hjælpemidler har været støt voksende, hvorfor det er blevet mere og mere besværligt at sikre disse hjælpemidlers produktion. At der ofte har været komplikationer gennem utilstrækkelige ressourcer har ikke virket i nogen gavnlig retning.

Fælles udnyttelse
af bibliografiske
data

Det bærende element i det fremtidige edb-samarbejde mellem forsknings- og folkebiblioteker vil derfor være kravet om gensidig mulighed for adgang til de maskinsystemer, der indeholder bibliografiske data.

Det er af væsentlig betydning at ethvert folkebibliotek har en principiel mulighed for at benytte data fra forskningsbibliotekerne på stort set samme måde som et forskningsbibliotek. Forskningsbibliotekerne vil have et tilsvarende - måske mere differentieret - behov for at få indblik i folkebibliotekernes data. Med data menes her oplysninger om hvilke titler, der findes og lokaliseringer af hvor de findes.

Dette krav vil kunne opfyldes i vidt forskellige samarbejdsstrukturer, blot princippet står klart. Der kan således henvises til overvejelser i 1971 (se bilag 3).

Anbefaling

Udvalget anbefaler, at der uanset hvilke samarbejdsformer og maskinelle løsninger der vil blive anvendt ved edb-systemer i forsknings- og folkebibliotekerne sikres en gensidig adgang til bibliografiske data og lokaliseringsdata, som registreres for materialer indkøbt til de offentlige biblioteker.

Nationalbibliografi

Nationalbibliografien, hvis hoveddel er Danske Bogfortegnelse, udarbejdes af Bibliotekscentralen i samarbejde med Det kgl. Bibliotek. Bibliotekscentralen er en selvejende, kommercielt baseret institution. Dansk Bogfortegnelse er grundlaget for data om danske bøger, der indkøbes til bibliotekerne. For folkebibliotekerne det helt dominerende, for forskningsbiblioteker måske lidt mindre dominerende bortset fra pligtafleveringsbibliotekerne.

Bogfortegnelsen finansieres gennem den indtjening Bibliotekscentralen har og gennem et tilskud fra folke- og skolebibliotekernes rådighedssum på 1,7 mio kr. for 1981. Der er også mindre tilskud til andre dele af nationalbibliografien. Tilskud og indtægter dækker ikke redaktionsomkostningerne, så indtjeningen fra andre produkter bidrager til bogfortegnelsen. Dette betyder i praksis at bogfortegnelsen er underkastet de økonomiske vilkår i folkebibliotekssektoren og at det i al væsentlighed er folkebibliotekerne, altså kommunerne, der enten direkte eller gennem rådighedssummen finansierer denne nationale opgave.

Bibliotekskommissionen har stillet forslag om en statslig styring og finansiering for nationalbibliografien, der fortsat skal udarbejdes af Bibliotekscentralen. Det senest kendte lovforslag havde dette forslag indarbejdet, bortset fra at det indeholdt en utilstrækkelig finansiering.

Erfaringerne fra det hidtidige edb-samarbejde viser meget tydeligt at de utilfredsstillende vilkår for specielt Dansk Bogfortegnelse er en væsentlig hemsko for samarbejdet. Der kan henvises til bilag 2, hvor et samarbejde netop kom istand i forventningen om den snarligt kommende statslige finansiering.

Anbefaling Udvalget anbefaler, at der sikres en statslig finansiering af nationalbibliografien, specielt Dansk Bogfortegnelse samt Dansk Periodicafortegnelse. Herved vil det fortsatte samarbejde om bibliografiske data mellem de kommunale og de statslige biblioteker kunne forløbe gnidningsfrit.

4. Standarder

Katalogregler For brugeren er det af betydning at bibliografiske hjælpemidler er indrettet "på den samme måde", altså at de indre standarder for opbygningen er identiske.

Der har altid været forskellige former for koordinering, men gennem den fællesnordiske beslutning om fælles katalogiseringsregler i alle nordiske folke- og forskningsbiblioteker er der nået et afgørende punkt. De bibliografiske data, der skal bruges i hjælpemidler af de ovenfor nævnte typer er idag forenelige gennem dette standardiseringsarbejde.

Der arbejdes ikke med et lokalt katalogiseringssystem, men der blev opnået enighed om at anvende de Anglo-Amerikanske Katalogiseringsregler (AACR). Herigennem er døren også åbnet til eventuelle større fællesskaber udenfor de nordiske lande. Se endvidere Bilag 1.

Et enkelt punkt står dog tilbage. De fælles regler administreres forskellige steder og der er i praksis en lidt forskellig tolkning af det fælles grundlag. Dette har givet visse praktiske problemer i udvekslingen af bibliografiske poster mellem Bibliotekscentralen og Forskningsbibliotekernes edb-kontor.

Anbefaling Udvalget anbefaler, at der til en fortsat intensivering af samarbejdet tilstræbes en fælles tolkning af de fælles regler på det bibliografiske område.

Datapoststruktur (format) I en situation, hvor alt taler for at det bibliografiske fællesskab skal foregå i en datamatisk sammenhæng, er det ikke nok at blive enige om en katalogiseringsstandard. Der må også være en enighed om den bibliografiske informationstolkning i et edb-anlæg. Tæt på arbejdet med fælles katalogiseringsregler fulgte derfor også arbejdet med en standardstruktur for bibliografiske dataposter. Herigennem er der skabt en udgave af det internationale MARC-format, DANMARC, der kan tilgodese fælles interesser i det danske biblioteksvæsen. (MARC står for Machine Readable Cataloguing).

I praksis kan der ses eksempler på dette fællesskab gennem SAMKAT-bibliotekernes anvendelse af poster, der overføres fra Library of Congress og British Library. Der anvendes også poster som stammer fra Bibliotekscentralens registrering til Dansk Bogfortegnelse. (Se bilag 2.)

Dette genbrug af katalogposter er hidtil begrundet i ressource betragtninger, men teknikken har vist sig mulig og vil blive yderligere nyttiggjort i overvejelserne om en automatiseret Accessionskatalog og dens eventuelle relation til den tilsvarende katalog i folkebibliotekerne.

Anbefaling

De fælles regler anvendes af de fleste edb-anvendende biblioteker. Nogle ganske få står navnlig af historiske årsager helt eller delvist udenfor. Det vil være til gavn for det samlede biblioteksvæsen, at de få enten går over til den fælles standard eller fremstiller "oversættere" fra det ene regelsæt til det andet.

Emnesøgning

Et væsentligt område har endnu ikke været omtalt, nemlig klassifikationsproblemet eller bibliotekernes emneordning.

På folkebiblioteksområdet har det været muligt gennem samarbejde og det fælles lovmæssige grundlag at skabe et fælles klassifikationssystem til brug i de relativt ensartede folkebiblioteker.

I forskningsbibliotekerne står sagen anderledes, idet der i praksis anvendes et stort antal klassifikationssystemer bestemt af historiske forudsætninger og af de enkelte fagområdes specielle forhold .

Nogle få forskningsbiblioteker, herunder Det kongelige Biblioteks Danske Afdeling anvender folkebibliotekssystemet, som også anvendes i Dansk Bogfortegnelse og i andre dele af nationalbibliografien.

Der ville muligvis være et behov for et fælles klassifikationssystem. Der har da også været undersøgelser heraf, men i modsætning til spørgsmålet om katalogiseringsregler er der ikke opnået konkrete resultater. Ekspertter på området anser det ikke for sandsynligt, at der kan findes et traditionelt klassifikationssystem, der kan gøres fælles for alle biblioteker, endvidere vil omkostningerne ved overgang til et hypotetisk fælles system stille sig hindrende for ændringer.

Der vil heller ikke være fornuft i at ændre til det mest udbredte system, nemlig folkebibliotekernes klassifikationssystem. Dette system startede i 1913 som en forkortet udgave af det amerikanske Dewey-system. Trods et antal revisioner og udbygninger må det nok erkendes, at dette system ikke kan følge med den generelle vidensudvidelse bare på folkebiblioteksområdet og det ville slet ikke kunne følge med i de meget mere emnespecifikke samlinger i forskningsbibliotekerne.

Løsningen på dette væsentlige problem synes ikke at være et fælles klassifikationssystem i traditionel forstand. Både i international sammenhæng og i arbejdet i såvel forsknings- som folkebibliotekerne er der en voksende erkendelse af, at forskellige former for søgninger på betydende ord i datamatiske baser kan blive den udbygning og brobygning, som det samlede biblioteksvæsen har behov for på emnesøgningsområdet. Det må antages for utopisk også at få et fælles emnesøgnings-system fælles for forskningsbiblioteker.

Dette spørgsmål skal altså ikke løses gennem traditionelle standarder, men gennem edb-systemer som kræver deres egne standarder af edb-mæssig natur. Disse vil blive beskrevet i næste afsnit.

5. Konventioner i kommunikationen

I det foregående afsnit blev tre af de hidtidige konventioner omtalt:

1. Katalogiseringsregler
2. Edb-format
3. Klassifikationssystem

I en samarbejdsdiskussion skal en del andre standarder og konventioner omtales.

Tegnsæt

Nært knyttet til edb-formatet hører spørgsmålet om tegnsæt. Dette har været et bestandigt problem i den tidlige bibliografiske databehandling, hvor man samtidigt med de almindelige edb-systemers tilfredshed med kun at anvende store bogstaver måtte stille krav om at kunne gengive en hvilken som helst tekst korrekt. Altså ikke blot spørgsmålet om dansk tegnsæt (Æ, Ø, Å,) og store - og små bogstaver, men også fx franske akcenter for slet ikke at tale om tegn fra de ikke-latinske alfabeter.

Spørgsmålet har til en vis grad fundet sin løsning på det generelle plan gennem en udvidelse af det traditionelle ASCII tegnsæt (teknisk fagterm) gennem et arbejde i ISO-regi (Den internationale standardiseringsorganisation). Udover denne generelle standardisering skal der i en aktuell samarbejdssituation ske en række valg:

1. Hvilket tegnsæt skal anvendes
2. Hvorledes skal tegnsættet repræsenteres på et tastatur
3. Hvorledes skal det præsenteres på en skærm
4. Hvilke konventioner skal anvendes ved reproduktion på papir eller mikroform
5. Hvilken bit-repræsentation (teknisk fagterm) skal det enkelte tegn have

Det er ikke sikkert at det samme tegnsæt skal anvendes overalt. Det ville nok være urimeligt at forlange, at terminaler, der skulle bruges til lejlighedsvis opkald til fx en Accessionskatalogdatabase skulle have det samme tegnsæt som det udvidede tegnsæt, som Bibliotekscentralen p.t. bruger.

Udover den principielle standardisering, incl. evt. niveaudeling skal der i dette arbejde skeles til følgerikningerne ved at anvende tegnsæt, som er meget langt fra det leverandører traditionelt tilbyder.

Tilbuddet er idag så stort og varieret, at selv relativt store krav til tegnsæt kan honoreres til en forholdsvis rimelig pris. Der kan dog opstå krav, som er særligt kostbare.

Uden standardisering vil datamatisk interaktion mellem bibliotekerne blive vanskeliggjort eller direkte umuliggjort.

Anbefaling

Der bør ske en fuldstændig samordning, indeholdende en niveauopdeling, indenfor spørgsmålet om tegnsæt. Som udgangspunkt skal tages de internationale standarder.

Datatransmission

Selv om datatransmission kan ske efter mange forskellige konventioner både på de nuværende telefonkredsløb og i det netop åbnede datanet er det en nødvendighed, at sender og modtager arbejder med de samme konventioner.

Når de næste faser af det offentlige datanet fremkommer vil der være yderligere fordele ved at koncentrere disse konventioner omkring den standard fra ISO og CCITT (Post-og telegrafvæsnernes internationale samarbejde), der kaldes X.25 (teknisk fagterm). En forløber (X.21) anvendes allerede.

Anbefaling

Datamatisk samarbejde vil kræve fælles kommunikationsstandarder. Det skal derfor anbefales, at alle bibliotekssystemer anvender standarder der ikke stiller sig hindrende for ændringer til X.25 niveau.

Kommandosprog

På samme måde som det tidligere var vigtigt at arbejde for fælles katalogiseringsregler for at forstå de data, som andre producerer, vil det i fremtiden være vigtigt at anvende kommandosprog til brug ved søgninger i databaser, som er så identiske, at de ikke stiller sig hindrende for en kommunikation mellem en relativ ukyndig bruger og flere forskellige og måske uafhængige databaser.

Der arbejdes allerede i EF-regi med et såkaldt Common Command Language (CCL), der allerede anvendes i en del baser i Euronet. Såfremt dette kommandosprog bliver fremherskende bør det anvendes i alle danske biblioteksedb-systemer. Såfremt der ikke kommer et generelt kommandosprog bør der udvikles et fælles sprog (eller fælles konventioner) til anvendelse i danske biblioteksedb-systemer. Der kan dog tænkes niveaudelinger, da kravene til kommandosprog ved katalogiseringsmoduler kan være anderledes end kravene ved terminaler til publikumsbrug.

Anbefaling

Igangværende systemer bør søge udviklingslinier m.h.t. kommandosprog, som sikrer en overgang til fælles konventioner indenfor en rimelig tidshorisont. Kommende internationale standarder skal tages i betragtning.

6. Ressourcer

6.1 Tilstedeværelse af ressourcer

Efter en række år hvor specielt folkebibliotekerne har haft - omend ikke specielt gode, så dog vilkår, som fulgte den almindelige velstandsudvidelse, er samfundets lavkonjunktur også en del af det samlede biblioteksvæsens budgethverdag.

Ressourcesituationen må betegnes som så dårlig - både nu og i de nærmest kommende år - at der er ved at ske omprioritering af de ønsker og krav, som har været fremført for opbygningen af edb-systemer.

Der kan stilles spørgsmålstegn ved om der i den nuværende økonomiske situation vil være ressourcer, som kan sikre de store systemer, der integrerer bibliografiske rutiner med administrative.

Hvor den bibliografiske databehandling kan komme med resultater, der er umulige at producere på anden vis har den administrative sin berettigelse ved at være bedre og hurtigere end de tilsvarende rutiner i traditionel udformning.

I begge sektorer arbejdes der med en opgaverækkefølge for systemudviklingen, hvor de første dele er den grundlæggende bibliografiske registrering. Herfra vil der være en naturlig udviklingslinie der går over lokalisering, beholdningsregistrering, katalogsystemer, on-line kataloger, udlånsstyring og accessionsstyring. En prioritering i en ressourcefattig tid kan betyde at de senere moduler vil blive forsinket i forhold til den nuværende planlægning. På trods heraf må det forventes, at der vil blive tale om en meromkostning på kort sigt ved indførelsen af edb-systemer.

At tale om meromkostninger og serviceudvidelse forekommer måske lidt absurd i den nuværende situation, hvor bibliotekerne, specielt en række forskningsbiblioteker ved at have mistet den yderste ressourcemargin har mistet en væsentlig større del af deres serviceniveau.

Postulatet er følgelig, at selv om edb-informationssystemer ikke løser alle biblioteksvæsenets problemer kan de dog for en - i forhold til bibliotekernes totalomkostninger - ikke urimelig investering give en væsentlig større forøgelse af serviceniveauet.

I den ovenfor nævnte prioriteringsrækkefølge vil der være flest lighedspunkter mellem de 2 sektorer i de første moduler. I de senere moduler, specielt de administrative vil forskellen mellem de 2 sektorer være mere mærkbar.

I en tid hvor en prioriteringsrækkefølge måske skal ændres, så de første hovedsageligt bibliografiske dele vil blive prioriteret højest er der desto mere grund til at forestille sig et aktivt samarbejde mellem folke- og forskningsbiblioteker. Opgaverne vil tendere til at blive analoge.

Det kan altså postuleres, at der indenfor en horisont på ihvertfald 5 år vil være klare opgavemæssige overensstemmelser mellem de løsninger, som vil blive søgt generelt indenfor både forsknings- og folkebiblioteker.

6.2. Ressourceudnyttelse

Der er 2 områder, der får biblioteksautomation til at kræve nye ressourcer: Der skal investeres i et system (med maskiner etc.) og der skal investeres i data. Hertil kommer uddannelse af medarbejdere.

At der skal investeres i maskiner og systemer er en kendt sag fra alle typer edb-løsninger. At der skal investeres i data, dels store mængder ved en start, dels løbende investeringer gør nok biblioteks-edb en smule anderledes end andre systemer.

Laver vi en fremskrivning af den øjeblikkelige situation for biblioteksvæsnets edb-anvendelse vil vi få 2 store separate, men til en vis grad kommunikerende systemer nemlig Biblioteksdata og SAMKAT samt en række mindre, typisk enkelt-bruger systemer hvis muligheder for kommunikation ikke kendes.

Der bør som minimum sikres de allerede omtalte standarder, herved sikres samarbejds mulighederne.

Ved overvejelser om øget samarbejde bør det undersøges hvilke muligheder og fordele der er ved standardisering af udstyr. Ligeledes bør der være en vurdering af en opgavedeling på programudviklingssiden og endelig bør der ske en vurdering af fordele og ulemper ved en kombination eller integration af den igangværende systemudvikling.

Disse spørgsmål er lettest løst fra et teknisk synspunkt, mens de er vanskelige som bibliotekspolitiske eller egentlige politiske spørgsmål, idet det reelt drejer sig om samarbejdsgraden mellem kommunale og statslige løsninger, både, på biblioteksområdet og inden for edb-området.

Anbefaling

Det anbefales, at der søges et så vidtgående samarbejde som muligt om ressourceudnyttelsen, idet meget taler for at der kan opnås mange fordele ved et mere intensivt samarbejde.

Der bør ske en videre vurdering af spørgsmålet i lyset af de udviklingstakter, som de forskellige systemer vil gennemløbe, jævnfør den hidtidige planlægning.

Udvalget ønsker dog ikke med denne anbefaling af tage hverken bibliotekspolitisk eller edb-politisk stilling til hvor snævert samarbejdet skal være.

7. Konkrete enkeltopgaver

Der vil løbende være en række konkrete enkeltopgaver, som trænger sig på i spørgsmålet om edb-mæssigt samarbejde. Disse løses via eksisterende organer efter en efterhånden lang praksis.

Spørgsmål om standarder løses således i Det danske Katalogreguludvalg og i Formatudvalget. Andre opgaver løses mellem Bibliotekscentralen og Det kongelige Biblioteks Danske Afdeling. Atter andre mellem Bibliotekscentralen og Edb-kontoret eller mellem Edb-kontoret og Kommunedata. Endelig sker en del af koordineringen gennem den gensidige repræsentation i de 2 edb-organisatio-ners organer.

På et enkelt punkt har der været nedsat et særligt udvalg: Forholdet mellem Oplysningskontoret og Accessionskatalogen. Opgaven handlede ikke entydigt om edb-spørgsmål.

Alt i alt kan det konkluderes, at der på det nuværende grundlag for samarbejdet løses en række enkeltopgaver på en rimelig hensigtsmæssig måde, selv om samarbejdsformen organisatorisk set må betegnes som kompliceret.

8. Resume og konklusion

Udvalget mener, at det nuværende samarbejde om edb-løsninger i folke- og forskningsbibliotekerne er så godt, som strukturen og edb-systemernes udbredelse tilsiger.

Udvalget forventer en betydelig anvendelse af edb-løsninger i begge sektorer og påpeger nytten af et samvirke i disse løsninger for at sikre samspillet i de 2 bibliotekssektoreres formidlingsopgaver.

For at tilgodese dette synspunkt foreslår udvalget:

At der sikres en gensidig mulighed for adgang til data i de edb-systemer, der indeholder bibliografiske- og lokaliseringsoplysninger om materialer, der er indkøbt til de offentlige biblioteker.

At der sikres en statslig finansiering af Nationalbibliografien, specielt Dansk Bogfortegnelse, for at lette koordineringen af den bibliografiske databehandling.

At der tilstræbes en ensartet tolkning af de fælles katalogiseringsregler.

At de biblioteker og systemer der ikke anvender de fælles bibliografiske standarder enten konverterer hertil eller etablerer oversættere hertil.

At der sker en fuldstændig samordning med hensyn til tegnsæt i bibliografiske edb-systemer.

At der anvendes fælles kommunikationsstandarder i datatransmission. Disse standarder skal tilnærme sig den internationale X.25 standard.

At der søges udviklingslinier henimod et fælles kommandosprog ved søgesystemer.

Det anbefales, at der søges et så vidtgående samarbejde som muligt om ressourceudnyttelsen, idet meget taler for at der kan opnås mange fordele ved et mere intensivt samarbejde.

Der bør ske en videre vurdering af spørgsmålet i lyset af de udviklingstakter, som de forskellige systemer vil gennemløbe jævnfør den hidtidige planlægning.

Udvalget ønsker dog ikke med denne anbefaling af tage hverken bibliotekspolitisk eller edb-politisk stilling til hvor snævert samarbejdet skal være.